

УДК 65.01:331

ТЕОРЕТИЧНА КОНСТРУКЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА**Семененко І.М.****THEORETICAL CONSTRUCTION OF ENTERPRISE SUSTAINABLE DEVELOPMENT CONCEPT****Semenenko I.M.**

Сталий розвиток підприємства є такий тип розвитку, при якому увага приділяється економічному, соціальному та екологічному аспектам його діяльності. Стаття присвячена визначенню теоретичної конструкції концепції сталого розвитку підприємства і описує її елементи. В статті представлено проблеми цілепокладання на підприємствах і взаємодії систем на межі зазначених аспектів; встановлено концепції, теорії та системи знань, які оперують проблемами сталого розвитку підприємства; визначено положення цих наук, що відповідають або є тотожними концепції сталого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, підприємство, аспект, межа, теоретична конструкція, опис, концепція.

Вступ. Аналіз змін, які відбуваються у суспільстві, діяльності підприємств та їхньому оточенні, показав, що підприємства мають змінювати підходи до цілепокладання та враховувати цілі множини суб'єктів для забезпечення свого сталого розвитку. Тому необхідним стає утворення нової концепції управління, яка враховуватиме змінні процеси навколишнього середовища підприємства, високий рівень невизначеності та інтереси й цілі інших зацікавлених осіб у діяльності підприємства. Очевидно, що такою концепцією є концепція сталого розвитку підприємства. Перехід до сталого розвитку підприємств обумовлений виникненням об'єктивних ускладнень в їхній діяльності та наявністю декількох теоретичних конструкцій у вигляді концепцій управління, які приділяють увагу тому чи іншому аспекту сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Співвідношення деяких положень концепції сталого розвитку та теорії управління підприємством та положеннями інших наук вже розглядалися в дослідженнях українських і зарубіжних вчених, таких як Г. О. Білявський, Р. С. Фурдуй, І. Ю. Костіков [1], О. М. Вишневецька, Г. С. Куліш [2], Т. О. Загорна, О. М. Стасюк [3], С. М. Ілляшенко, О. В. Прокопенко [4], Л. Ф. Кожушко, П. М. Скрипчук [5], М. П. Лукашевич [6], М. А. Окландер, Н. М. Андреева [7], А. М. Голіцин [8], С. Д. Ільєнкова, В. І. Кузнецов [9], Б. Е. Джойнер, Д. Пейнек [10], К. Дж. Клівланд [11],

та ін. Зазначені вчені досліджували співвідношення різних аспектів сталого розвитку: соціального і екологічного [1, 8], економічного і екологічного [4, 5, 7, 8, 11], економічного і соціального [2, 3, 6, 7, 9, 10]. В їхніх дослідженнях висувуються питання, які також розглядаються в межах концепції сталого розвитку і є актуальними у теперішній час, оскільки стосуються інтересів і цілей не лише власників підприємств, а й його окремих працівників, суспільства, контрагентів. Тому доцільним є розглянути ті наукові конструкції, які становлять теоретичні передумови змін у цілепокладанні в діяльності підприємства в умовах сталого розвитку і, отже, визначають саму теоретичну конструкцію концепції такого розвитку.

Метою статті є визначення теоретичної конструкції концепції сталого розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сталий розвиток підприємства є такий тип розвитку, при якому увага приділяється не лише економічному зростанню підприємства, а й таким аспектам його діяльності, як соціальний та екологічний. Підприємство стало розвивається лише тоді, коли встановлює і досягає цілі, що передбачають позитивні зміни стосовно економічного, соціального та екологічного аспектів його діяльності. Причому, встановлені цілі відносяться, як правило, не лише до одного визначеного аспекту, а знаходяться на межі цих аспектів.

Питання, які стосуються соціального і екологічного аспектів діяльності підприємства та протиріч у цілях, що ставляться відповідно до цих аспектів, вже розглядалися у працях вітчизняних і зарубіжних вчених [1, 8]. Проблеми системи "суспільство-природа" вивчаються соціальною екологією, соціологією екології, урбоекотологією, психоекологією, етнічною екологією, екологією народонаселення та ін. Зазначені напрями наукових досліджень намагаються розглянути вплив діяльності людини (у тому числі економічної) на навколишнє середовище та виявити, яким чином зміна стану навколишнього середовища вплине на саму людину. Очевидно, що цілі, які намагається поставити перед собою людина або група людей, призводять до змін у її оточенні, що у

свою чергу впливає на досягнення цілей або зміни у майбутніх цілях. Отже, гармонічне існування природи і людини можливе лише шляхом узгодження цілей людини та суспільства взагалі з принципами існування природного середовища.

Деякі з результатів досліджень використовуються прихильниками сталого розвитку, оскільки саме діяльність підприємств значно впливає на зміни навколишнього середовища, що спричиняють зміни у життєдіяльності етносів і населення та їхніх інтересах. Незважаючи на те, що ці науки вивчають проблеми співвідношення екологічних та соціальних систем і беруть участь у прогнозуванні результатів їх взаємодії, вони також враховують економічні системи, які створюються людиною для досягнення певних цілей, та досліджують вплив результатів досягнення встановлених цілей на навколишнє середовище. Таким чином, концепція сталого розвитку може оперувати результатами дослідження цих наук, оскільки саме результати впливу навколишнього середовища на людину і обумовили спочатку виникнення концепції.

Економіка також пов'язана з екологією, перш за все, тим, що підприємства різних галузей промисловості справляють вплив на навколишнє середовище. Крім того, сьогодні пропагується, що людина повинна дбайливо ставитися до природи та намагатися залишити її у первісному стані. Проте цей зв'язок з точки зору концепції сталого розвитку не завжди наголошувався в науковій літературі. Так, Г. Гегель стверджував, що людина покликана експлуатувати природу та змінює її, реалізуючи в ній свої потреби та цілі [12]. Критерієм ефективності людської діяльності до середини ХХ ст. було одержання максимальних благ за мінімальних затрат і неконтрольованої, хижацької експлуатації природних ресурсів, а основним принципом ставлення до природи – панування над нею й цілковите її підкорення людині [1, с. 260-261]. Негативний вплив економіки на навколишнє середовище з часом став поширеним питанням на глобальних самітах і конференціях. Обговорення цього питання привело до еколого-економічного оцінювання різних програм і проєктів, виникнення екологічного менеджменту та економіки природокористування. Концепція сталого розвитку часто асоціюється саме з екологічним менеджментом, проте екологічний менеджмент охоплює більш вузьке коло питань ніж концепція сталого розвитку. Екологічний менеджмент досліджує співвідношення економічних і екологічних інтересів підприємства, тоді як концепція сталого розвитку ставить на меті вивчення і соціального аспекту його діяльності.

Проблеми взаємодії економічних і природних систем, а також екологічний і економічний аспекти діяльності підприємств розглядаються такими науковими напрямками, як економіка природокористування, економіка природозберігання, екологічний маркетинг, промислова (індустріальна) екологія, біофізична економіка [4, 5, 7, 8, 11]. Вони приділяють увагу тим проблемам, які є найбільш актуальними для концепції сталого розвитку, яка пропагується

сьогодні серед світового суспільства: а саме, вплив підприємств на навколишнє середовище, проблема вичерпання природних ресурсів, протиріччя між економічним розвитком підприємства і необхідністю охорони ним навколишнього середовища та ін. Приділення уваги природним ресурсам, насамперед, обумовлене їхньою участю у виробничому процесі та отриманню прибутку підприємством. Дбайливе ставлення та економне споживання природних ресурсів сприятиме продовженню строку їхнього використання підприємством і, отже, забезпечить отримання ним прибутку у довгостроковій перспективі. Деякі положення зазначених наук відносяться і до положень концепції сталого розвитку, оскільки в межах концепції сталого розвитку також досліджуються екологічні процеси, аналізується використання природних ресурсів у діяльності підприємства, привітається дбайливе ставлення до навколишнього середовища і економне споживання природних ресурсів, особливо тих, що не поновлюються. Проте окрім еколого-економічних проблем концепція сталого розвитку свідомо враховує також соціальні проблеми суспільства та соціальні аспекти діяльності підприємства.

Положення сталого розвитку, які відносяться до його соціальної і економічної складових, розглядаються соціологією економіки, соціальним менеджментом, а також у концепції маркетингу, етиці, соціальній відповідальності бізнесу тощо [2, 3, 6, 7, 9, 10]. Зазначені напрями досліджують соціальний розвиток підприємства, його зв'язок з економічними показниками, взаємодію соціальних та економічних процесів, способи поєднання підприємницької діяльності з вирішенням соціальних проблем населення, встановлюють відповідальність підприємства за свою діяльність перед суспільством. Екологічний аспект діяльності підприємства також згадується у деяких концепціях, наприклад, у соціально-етичному маркетингу. А незважаючи на те, що соціальна відповідальність розглядається у соціально-економічному контексті, тобто діяльність підприємств досліджується з точки зору її впливу на суспільство, фактично враховується також вплив діяльності підприємства на навколишнє середовище, як середовище, що оточує працівника або іншу особу. При переході на шлях до сталого розвитку підприємство починає дбайливо ставитися до інших осіб і суб'єктів господарювання і, отже, запроваджує принципи етики бізнесу у свою діяльність, а також намагається врахувати цілі і очікування всіх зацікавлених сторін, як концепції маркетингу і соціальної відповідальності. У той же час, порівняно з тими науками, які досліджують соціальний та економічний аспекти діяльності підприємства (незважаючи на приділення ними уваги і екологічному аспекту), концепція сталого розвитку є більш загальною, оскільки охоплює всю діяльність підприємства, наголошуючи на важливості кожного аспекту.

Таким чином, теоретичну конструкцію концепції сталого розвитку підприємства можна представити на рис. 1, а опис елементів теоретичної конструкції – у табл. 1.

Рис. 1. Теоретична конструкція концепції сталого розвитку підприємства

Таблиця 1

**Опис елементів теоретичної конструкції концепції сталого розвитку підприємства
(складено з використанням [1-11])**

Елементи теоретичної конструкції	Основні положення, що відповідають концепції сталого розвитку
1	2
<i>На межі економічної і екологічної складових концепції сталого розвитку</i>	
Біофізична економіка	Дослідження економічних процесів на основі використання базових екологічних і термодинамічних принципів, аналіз використання природних ресурсів у економічних процесах
Екологічний менеджмент	Дослідження співвідношення економічних і екологічних інтересів підприємства, діяльності стосовно реалізації економічними суб'єктами екологічних цілей, природоохоронних вимог у комплексі традиційних господарських цілей підприємства
Екологічний маркетинг	Дослідження способів задоволення екологічно-орієнтованих потреб і запитів споживачів, створення і стимулювання попиту на екологічні товари, вирішення протиріч між економічним розвитком підприємств і необхідністю охорони навколишнього середовища
Економіка природокористування	Дослідження методів впливу людини на природу для підтримання динамічної рівноваги, кругообігу речовин у природі, визначення збитків, завданих будь-якому суб'єкту через нераціональне природокористування
Економіка природозберігання	Дослідження способів поліпшення навколишнього середовища підприємством
Промислова екологія	Дослідження еколого-економічних систем, економічної діяльності людей і підприємств у взаємозв'язку з біологічними, хімічними і фізичними глобальними системами
<i>На межі економічної і соціальної складових концепції сталого розвитку</i>	
Соціологія економіки	Дослідження економічної і соціальної сфери життя суспільства взагалі, взаємодію соціальних та економічних процесів, економічної свідомості, економічного мислення та економічних інтересів
Соціальний менеджмент	Дослідження управління соціальним розвитком підприємства, способів забезпечення ефективності розвитку економіки з урахуванням економічних і соціальних результатів, соціальних явищ, відносин, поведінки і діяльності людей в соціальній сфері

Продовження табл. 1

1	2
Соціально-етичний маркетинг	Дослідження попиту на продукцію підприємства з урахуванням інтересів споживачів, що постійно змінюються, шляхів набуття товарами додаткової цінності для споживачів та суспільства
Соціальний маркетинг	Дослідження способів впливу на людську поведінку у великому масштабі, використовуючи маркетингові принципи переважно з метою соціального виграшу, ніж отримання прибутку від продажів
Холістичний маркетинг	Дослідження способів задоволення споживачів з одночасним збереженням і зміцненням добробуту суспільства в цілому
Етика ведення бізнесу	Дослідження етичних засад діяльності людини в бізнесі, відносин між суб'єктами господарювання та їхніми структурними підрозділами, гармонізації цих відносин
Соціальна відповідальність	Дослідження відповідальності суб'єкта господарювання за вплив діяльності на суспільство і навколишнє середовище перед суспільством, узгодження діяльності підприємства відповідно до міжнародних норм поведінки
Соціальне підприємництво	Дослідження способів поєднання підприємницької діяльності з вирішенням соціальних проблем населення
<i>На межі соціальної та екологічної складових концепцій сталого розвитку</i>	
Соціальна екологія	Дослідження множини цілей людей і підприємств, які використовують природничий потенціал і спричиняють вплив на навколишнє середовище, прогнозування результатів взаємодії екологічних та соціальних систем
Соціологія екології	Дослідження специфічних зв'язків між людьми та навколишнім середовищем, врахування враховує взаємного впливу і залежності соціальних і екологічних систем, співвідношення їхніх інтересів
Психоекологія	Дослідження впливу середовища і суспільства на особистість, психіку, поведінку, настрої і здоров'я людини; зв'язків між станом психіки людей та різними екологічними чинниками
Етнічна екологія	Дослідження зв'язку між екологічними чинниками та утворенням і життєдіяльністю етносів
Екологія народонаселення	Дослідження зв'язку між екологічними чинниками та народонаселенням
Урбоєкологія	Дослідження процесів перетворення природних екосистем під впливом збільшення міст, вплив цих перетворень на окрему людину та шляхи покращення екологічного стану міст

Висновки. Таким чином, різні наукові напрями, існуючі системи знань та концепції управління вже враховують деякі з положень концепції сталого розвитку і знаходяться на межах її складових: економічної та соціальної, економічної та екологічної, соціальної та екологічної. Ці окремі концепції приділяють увагу лише деяким аспектам ведення бізнесу або всім аспектам, але у вузькому контексті, тоді як концепція сталого розвитку охоплює всі напрями і аспекти: економічний, екологічний та соціальний. Їхнє виникнення та розвиток визначило сучасну теоретичну конструкцію концепції сталого розвитку та окреслило необхідність визначити нові цілі підприємств та узгодити їх з цілями інших груп інтересів відповідно до нових умов господарювання підприємств.

Л і т е р а т у р а

- Білявський Г. О. Основи екології : [підруч.] / Білявський Г. О., Фурдуй Р. С., Костіков І. Ю. — [2-ге вид.] — К.: Либідь, 2005. — 408 с.
- Вишнеvsька О.М. Етика ведення бізнесу в умовах міжнародного співробітництва / О. М. Вишнеvsька, Г. С. Куліш // Економічний простір: зб. наук. праць. Вип. 36. — Дніпропетровськ: ПДАБА, 2010. — С. 175-181.
- Загорна Т. О. Концепція холістичного маркетингу: джерела проблематики та елементи / Т. О. Загорна, О. М. Стасюк // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2012. — № 2. — С. 32-38.
- Ілляшенко С. М. Екологічний маркетинг / С. М. Ілляшенко, О. В. Прокопенко // Экономика Украины. — 2003. — № 12. — С. 56-61.
- Кожушко Л. Ф. Екологічний менеджмент : [підруч.] / Л. Ф. Кожушко, П. М. Скрипчук. — К.: Академія, 2007. — 432 с.
- Лукашевич М. П. Соціологія економіки : підруч. / М. П. Лукашевич. — К.: Каравела, 2005. — 288 с.
- Окландер М. Модернізація концепції маркетингу у XXI столітті в межах парадигми сталого розвитку України / М. Окландер, Н. Андреева. — Економіст. — 2010. — № 11. — С. 23-25.
- Голицын А. Н. Промышленная экология и мониторинг загрязнения природной среды : [учебн.] / А. Н. Голицын. — М.: Оникс, 2007. — 336 с.
- Ильенкова С. Д. Социальный менеджмент : учебно-методический комплекс / С. Д. Ильенкова, В. И. Кузнецов. — М.: Изд. центр ЕАОИ, 2008. — 116 с.
- Joyner B. E. Evolution and implementation: a study of values, business ethics and corporate social responsibility / B. E. Joyner, D. Payne // Journal of Business Ethics. — 2002. — № 41. — P. 297-311.
- Cleveland C. J. Biophysical economics: Historical perspective and current research trends / C. J. Cleveland // Ecological Modelling. — 1987. — № 38. — P. 47-73.
- Гегель Г. В. Ф. Работы ранних лет / Г. В. Ф. Гегель. — М.: Мысль, 1972. — Т. 1. — 668 с.

References

- Bilyavs'kyj G. O., Furduj R. S., Kostikov I. Yu. — [2-ge vy'd.]. — K.: Ly'bid', 2005. — 408 p.
- Vyshnevs'ka O.M. Etyka vedennya biznesu v umovax mizhnarodnogo spivrobitnytstva (Business ethics in terms of international cooperation) / O. M. Vyshnevs'ka, G. S. Kulish // Ekonomichnyj prostir. № 36. — Dnipropetrovs'k: PDABA, 2010. — Pp. 175-181.

3. Zagorna T. O. *Koncepciya holistichnogo marketyngu: dzherela problematyky ta elementy (Concept of holistic marketin: sources of problems and elements)* / T. O. Zagorna, O. M. Stasyuk // *Marketynng i menedzhment innovacij.* – 2012. – № 2. – С. 32–38.
4. Ilyashenko S. M. *Ekologichnyj marketyng (Ecologic marketing)* / S. M. Ilyashenko, O. V. Prokopenko // *Ekonomika Ukrainy.* – 2003. – № 12. – Pp. 56–61.
5. Kozhushko L. F. *Ekologichnyj menedzhment (Ecologic management)* / L. F. Kozhushko, P. M. Skrypchuk. – K.: Akademiya, 2007. – 432 p.
6. Lukashevych M. P. *Sociologiya ekonomiky (Sociology of economics)* / M. P. Lukashevych. – K.: Karavela, 2005. – 288 p.
7. Oklander M. *Modernizaciya koncepciyi marketyngu u XXI stolitti v mezax paradygmy stalogo rozvytku Ukrainy (Modernization of marketing concept in century XXI in frames of Ukraine's sustainable development paradigm)* / M. Oklander, N. Andryeyeva. – *Ekonomist.* – 2010. – № 11. – Pp. 23–25.
8. Golitsyin A. N. *Promyshlennaya ekologiya i monitoring zagryazneniya prirodnoy sredy (Industrial ecology and monitoring of environmental pollution)* / A. N. Golitsyin. – M.: Oniks, 2007. – 336 p.
9. Ilenkova S. D. *Sotsialnyi menedzhment : uchebno-metodicheskiy kompleks (Social management : teaching-methodical complex)* / S. D. Ilenkova, V. I. Kuznetsov. – M.: Izd. Tsentru EAOI, 2008. – 116 p.
10. Joyner B. E. *Evolution and implementation: a study of values, business ethics and corporate social responsibility* / B. E. Joyner, D. Payne // *Journal of Business Ethics.* – 2002. – № 41. – P. 297–311.
11. Cleveland C. J. *Biophysical economics: Historical perspective and current research trends* / C. J. Cleveland // *Ecological Modelling.* – 1987. – № 38. – P. 47–73.
12. Hehel H. V. F. *Raboty rannih let (Early works)* / H. V. F. Hehel. — M.: Myisl, 1972. — Т. 1. — 668 p.

Семененко И.М. Теоретическая конструкция концепции устойчивого развития предприятия

Устойчивое развитие предприятия является таким типом развития, при котором внимание уделяется экономическому, социальному и экологическому аспектам его деятельности. Статья посвящена определению теоре-

тической конструкции концепции устойчивого развития предприятия и описывает ее элементы. В статье представлены проблемы целеполагания на предприятиях и взаимодействия систем на грани отмеченных аспектов; обозначены концепции, теории и системы знаний, которые оперируют проблемами устойчивого развития предприятия; определены положения этих наук, которые отвечают или являются тождественными концепции устойчивого развития.

Ключевые слова: устойчивое развитие, предприятие, аспект, граница, теоретическая конструкция, описание, концепция.

Semenenko Inna. Theoretical construction of enterprise sustainable development concept

Different scientific concepts and theories already take into account some of sustainable development concept's regulations, which are usually on boundaries of its constituents: economic and social, economic and ecological, social and ecological. The article deals with those theories, which construct enterprise sustainable development concept. These individual theories give their consideration only to some aspects of business activity or to all of the aspects, but in a narrow context, while sustainable development concept covers all directions and aspects: economic, ecological and social. The origin and development of these theories defined the modern theoretical construction of sustainable development concept; contributed to the advanced study of economic, ecological and social systems' interaction, the results of which can be used in studying sustainable development concept; and outlined the necessity for an enterprise to set new goals in accordance with the new conditions of business environment.

Keywords: sustainable development, enterprise, aspect, boundary, theoretical construction, description, concept.

Семененко Інна Максимівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
isemenenko@ukr.net

Рецензент: д.е.н., професор Бузько І. Р.

Стаття подана 21.01.2015